

СТАНОВИЩЕ

От проф. д-р Даниел Вачков, Институт за исторически изследвания при БАН
ОТНОСНО конкурс за академична длъжност доцент в професионално направление 2.2.
История и археология (История на България), факултет БФ, департамент „История“,
обявен в ДВ бр. 92/18.11.2022 г.

Становището е изработено в съответствие с изискванията на Глава трета, Раздел трети от ЗРАСРБ – Условия и ред за заемане на академичната длъжност „доцент“ и Глава трета, Раздел трети на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

На обявения конкурс за академична длъжност „доцент“ се е явил един кандидат – гл. ас. д-р Димитър Гюдуров. Представената от него таблица за наукометричните данни показва, че кандидатът напълно покрива минималните изисквания, определени в Закона за развитие на академичния състав в Република България и може да заеме академичната длъжност „доцент“.

Като хабилитационен труд гл. ас. д-р Д. Гюдуров е представил монографията си *Българите и опиатите. Търговия и производство 1878 – 1944*. София, Нов български университет, 2021 г.

Несъмнено изследваната от гл. ас. Д. Гюдуров тема засяга значими аспекти от социалното, икономическото и политическото развитие на България в периода от Освобождението до установяването на комунистическо управление в страната. Производството и търговията с опиум има дълга традиция в региона още от времето на Османската империя, но именно в годините, когато се възстановява българската държава продуктът и произлизащите от него деривати все повече започва да се обсъждат в световен план като сериозен проблем, отнасящ се както до личното, така и до общественото здраве. Засилващата се обществена непримиримост към разрастващата се употребата на опиати налага повечето страни и особено тези, свързани с производството им, каквато е и България, да изработват и следват политики, целящи поставянето на тези продукти под засилен държавен и обществен контрол. Този подход започва да се прилага активно най-вече в периода след Първата световна война, вследствие на целенасочените действия на специализираните органи на първата световна организация – Обществото на народите. По различни причини България ще се окаже важен елемент в прокарването и следването на общата политика в борбата срещу нелегалното производство и търговия на опиати. Проучването на проблема с

опиатите дава възможност да се осветлят множество допълнителни аспекти, както на българската вътрешна политика и най-вече борбата с престъпността, така и важни страни от външната политика на държавата и по-специални контактите на София с международната организация, базирана в Женева. Изненадващо е, че тази значима тема от новата история на България до появата на книгата на гл. ас. Д. Гюгуров остава почти напълно непроучена. Така, че представената монография запълва съществена празнота в българската историография.

Самият факт, че трудът разглежда една нова и неизследвана тема изначално предполага наличието на достатъчно важни научни приноси. И в тази връзка е необходимо още в началото да заявя, че авторът съвсем изчерпателно, както по отношение на източниците, така и по отношение на тезите, е проучил проблематиката.

На първо място като съществен принос на монографичния труд трябва да се отбележи, че изследването, въз основа на наличните документи, задълбочено анализира факторите, които въздействат и определят през различните етапи държавната политика по производството и търговията на „бели“ и „черни“ наркотици. Авторът правилно показва сложността на проблема с неговите икономически, социални и външнополитически аспекти. От една страна правителствата не могат да не отчитат факта, че отглеждането на сънотворен мак осигурява препитанието на една нетолкова малка част от българските земеделци и че в период на сериозни проблеми пред българската външна търговия е трудно да се ограничиш от един от малкото износни артикули, които носят конвертируема валута за българската държава. И към всичко това, като се добави и фактът, че опиатите, с нищожната си за страната вътрешна консумация, не представляват никакъв обществен проблем, подобно на вече не малко европейски и американски държави, става ясно защо на България ѝ е трудно да изработи и да следва една строга и безкомпромисна политика за ограничаване на производството и търговията с опиати. От друга страна, разбира се, както правилно отбелязва неведнъж авторът, властите в София не могат да пренебрегнат негативния международен отзвук, който предизвикват различните контрабандни афери, които е замесено и името на България. Във време, когато българските правителства искат да защитят целите си за мирна ревизия на Ньойския мирен договор, всяко обвинение за незачитане на международните норми от страна на България, е ясно, че отслабват позициите на държавата. Както се вижда от текста в сложната и противоречива ситуация, българските политици, особено от средата на 30-те години, се опитват да балансират между това да съхранят някои изгодни в социално-икономически план

положения и същевременно да не допуснат международното компрометиране на страната.

Друг съществен принос на работата е изследването на контактите на българската държава със специализираните органи на ОН по проблемите на производството и разпространението на опиатите. В българската историография отношенията на България със световната организация в областта на защитата на националните малцинства, както и на настаняването на бежанците и финансовото възстановяване на страната след Първата световна война бяха малко или повече обстойно проучени. Но темата за опиати остана дълго време неразгледана. С тази монография вече се изпълва цялостната картина на активните взаимоотношения на българската държава с Обществото на народите в един продължителен период от над 20 години. На практика проблематиката е разгледана във всичките части на изложението. От една страна авторът добре представя дейността на ОН в тази сфера, ролята на отделните държави, членувачи в Съвещателната комисия, както и на страни като САЩ, имащи активна позиция, въпреки неучастието си в ОН. И от друга страна, гл. ас. Гюдуров убедително и аргументирано излага мотивите и целите на българските правителства в контактите с международните структури и като цяло успешното парирание на атаките, отправени към страната. Той обективно анализира както основанията на критиките на ОН, но също така и често пъти преувеличените, дори измислени негативни сведения, идващи главно от българските съседи. В работата са показани също и допусканията от българската държава грешки в изработването на обща позиция, които най-често се случват вследствие на липсата на достатъчна координация в работата на външното министерство и Главна дирекция на народното здраве. Авторът извежда и важната персонална роля на хора като Никола Момчилов, Иван Алтънов Дечко Караджов и др. в отстояване на българските интереси.

Друг важен принос на хабилитационния труд, който макар да не е сред главните цели на изследването, но неизбежно се проявява, е свързан с представянето на действията на полицията в борбата с нелегалното производство и търговия с опиати. От многобройните конкретни примери за разкрити афери, изложени в монографията, става ясно, че като цяло полицията се справя с разкриването и неутрализирането на контрабандистите, но в крайна сметка работата ѝ страда от сериозна доза неефективност главно заради липсата на адекватно законодателство, което да налага сурови санкции за извършените престъпления. Както неведнъж авторът отбелязва

глобата от 5 000 лв. по никакъв начин не може да уплаши, а още по-малко да откаже, контрабандистите от тяхната дейност.

Към хабилитационния труд могат да отправят и някои бележки. Основно те са свързани с хронологическия обхват на темата и със структурата на изложението. Според мен включването на целия период от възстановяването на третата българска държава през 1878 г. до комунистическия преврат от 1944 г. няма достатъчно научни аргументи. Това ясно се потвърждава и от факта, че страниците, отделени за периода до Балканските и Първата световна война, както и тези за Втората световна война са незначително малък брой в сравнение с цялостното изложение. Далеч по-убедително щеше да бъде ако хронологическите граници на изследването се бяха съсредоточили върху междувоенния период, както на практика се е получило в монографията. Именно в тези години се изгражда международната позиция по проблема, предприемат се мерки в световен план, а оттам и България започва формирането на своя политика по проблема с опиума и произлизащите от него упойващи вещества. Другите периоди, преди и след това време е могло само да се представят в уводните и заключителните части на труда.

Според мен не са достатъчно подходящи и насочващи към конкретната разглеждана проблематика заглавията на отделните части и подглави. От изложението става ясно, че се следва стриктно хронологическия подход в изследването на процесите, но същевременно са сложени като заглавия международни документи, специализирани органи, които така или иначе действат в почти целия период на изследването.

Някои бележки могат да се отправят и към използваната научна литература. Напълно подходящо е било малко да се разшири списъка на библиографията, като се включат някои изследвания от по-общ характер, отнасящи се до външната политика на България, контактите ѝ с световната организация, както и политиката на балканските съседи, все въпроси, които се засягат в изследването.

В заключение бих заявил, че въз основа на безспорните научни приноси на представения хабилитационен труд убедено препоръчва на уважаемото Научно жури да присъди на гл. ас. Димитър Гюдуров академичната длъжност „доцент“.